

УДК 378096:377

Т. ТАНЬКО

Харківський державний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ПРОФОРІЕНТАЦІЙНА РОБОТА ЯК ВАГОМА СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ КАФЕДР ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ

У статті розглядається питання профорієнтаційної роботи викладачів кафедр педагогічних ВНЗ, підкреслюється її значущість, визначаються складові, головні завдання, принципи, особливості науково-методичного забезпечення.

Ключові слова: професійна орієнтація, профорієнтаційна робота, професійна адаптація, професійна діагностика.

Постановка проблеми. Ефективність профорієнтаційної діяльності в Україні на всіх рівнях не може бути забезпечена без вирішення низки ключових проблем у цій галузі.

Під системою професійної орієнтації доцільно розуміти цілісний комплекс взаємоузгоджених інституціональних елементів, який має забезпечувати ефективне профорієнтаційне обслуговування різних категорій громадян і який охоплює: нормативно-правове підґрунтя; організаційно-управлінську структуру, розгалужену мережу профорієнтаційних підрозділів із належним фінансовим, матеріально-технічним, кадровим, науково-методичним забезпеченням.

Відповідно головними параметрами цього критерію є ширина і глибина знань особистості про обрану професію, співвідношення цих знань зі знаннями про себе, свої фахові можливості та бажання.

Послідовна організація особистісно гуманного підходу до учнів, урахування їхніх провідних психологічних особливостей дозволять кожній людині усвідомити себе як особистість.

У контексті актуального принципу гуманізації суспільної життєдіяльності та відповідно до профорієнтаційної діяльності на окрему особистість головним критерієм ефективності всіх процедур профорієнтації та її системи в цілому слід визнати ступінь відповідності обраної індивідом професії його професійним здібностям та інтересам. Цей критерій часто позначається терміном «професійна придатність», що виражає ступінь відповідності стану здоров'я, психологічних і фізіологічних якостей та здібностей особистості, її професійно-кваліфікаційного рівня вимогам конкретної професії та посади.

Як відомо у вітчизняних психолого-педагогічних теоріях професійне самовизначення розглядається у взаємозв'язку із загальним процесом самовизначення особистості (С.С. Рубінштейн), опосередкованістю зовнішніх впливів на особистість через внутрішні умови її діяльності (П.А. Шавир), самообмеженням вибору при високій самовідповідальності за цей крок (І.С. Кон), професійним становленням особистості (Т.В. Кудрявцев), активною позицією людини стосовно спільності, у якій вона реалізує себе як особистість і яка виступає для неї як дзеркало її особистісних якостей (А.В. Петровський).

Істотними факторами, що зумовлюють належний рівень підготовки молоді до адекватного вибору трудового шляху, є: впровадження на державному рівні комплексних програм у галузі професійної орієнтації; співробітництво служб зайнятості населення з навчальними закладами; наявність незалежних профконсультантів у школі; пошук оптимальних варіантів розв'язання проблеми узгодження інтересів молодих людей з кон'юнктурою ринку; належне методично-інформаційне забезпечення процесу професійного самовизначення.

При цьому слід зазначити, що профорієнтаційна діяльність як взагалі, так і на рівні навчальних закладів проводиться епізодично й обмежується в основному її інформаційною складовою.

Тому **метою** даної статті є узагальнення досвіду профорієнтаційної роботи, визначення недоліків, накреслення шляхів її удосконалення, зокрема у педагогічних ВНЗ, актуалізація ролі кафедр у цьому процесі.

Виклад основного матеріалу. Професійна орієнтація не повинна сприйматись як відокремлений елемент, спеціалізована функція якого полягає, зокрема, в залученні якомога більшої кількості абітурієнтів до навчальних закладів тощо. Профорієнтація на всіх її рівнях має розглядатись як інтегральна діяльність із розвитку кар'єри особистості для забезпечення її індивідуального добробуту та оптимального включення в суспільне життя.

Вибір професії тривалий і непрогнозований процес.

Завдяки профорієнтації учні дізнаються про рівень свого інтелекту, характер, волю і здібності, а особливо про те, як використати власні індивідуальні властивості при виборі професії.

Професійна орієнтація – це комплексна науково обґрунтована система форм, методів та засобів впливу на особистість з метою оптимізації її професійного самовизначення на основі врахування особистісних характеристик кожного індивіда та потреб ринку праці.

Вона спрямована на досягнення збалансованості між професійними інтересами і можливостями людини та потребами суспільства в конкретних видах професійної діяльності.

У дошкільних навчально-виховних закладах здійснюється попереднє вибіркове інформування малят про світ професій, їхнє ігрове засвоєння.

Профорієнтаційна робота в загальноосвітніх школах зводиться в основному до предметно-навчальної орієнтації. Їх здійснюють учителі-предметники та класні керівники, психологи, завідувачі кабінетами профорієнтації. Проте ця робота в більшості шкіл проводиться формально.

Розширення диференціації навчання, мережі шкіл і класів з поглибленим вивченням предметів, формування мережі навчальних закладів нового типу (ліцеїв, професійних ліцеїв, гімназій, коледжів) та навчально-виробничих комплексів (НВК) створюють умови для розвитку професійних інтересів і здібностей учнів. Проте при комплектуванні класів із поглибленим вивченням дисциплін, профільним навчанням недостатньо враховуються індивідуальні особливості учнів, їхній підбір проводиться без належного психологічного обґрунтування.

Дуже повільно створюються психологічні служби у школах, а там, де вони існують, профорієнтаційній роботі приділяється недостатня увага.

У школах, міжшкільних навчально-виробничих комбінатах останнім часом дає про себе знати тенденція до згортання навчально-виробничої бази трудового, професійного навчання та професійної орієнтації.

У системі професійної освіти здійснюється перехід від практики профагітації до конкурсного відбору учнів. У вищій школі поширюється тестування абітурієнтів.

Однак усе це становить лише окремі елементи професійної орієнтації, тоді як цілісної її системи не існує до сьогоднішнього дня.

Спільна робота щодо професійної орієнтації, яку повинні вести соціальні служби для молоді, професійні та вищі навчальні заклади і відповідні підрозділи державної служби зайнятості, не відповідає сучасним вимогам і не регламентується відповідними документами.

Незадовільний рівень ефективності профорієнтаційної діяльності в навчальних закладах виражається в першу чергу в низькій інформованості школярів про світ професій, зокрема педагогічну, в невідготовленості до самостійного пошуку й отримання ними необхідної профінформації. Як вказує І.Чорна, учні не знайомі з професіограмами, системою класифікації типів професій, із умовами правильного ви-

бору майбутньої професії, не усвідомлюють його важливості. Випускники відчувають ускладнення у визначенні власних домінуючих здібностей, інтересів, вони не готові до здійснення науково обґрунтованого професійного вибору. Досить яскраві результати соціологічного дослідження: на момент закінчення школи лише 70% випускників зробили професійний вибір, причому 26,93% з них невпевнені у його правильності; 34,69% вибрали навчальний заклад, але не визначились у факультеті; 30% від загального числа опитаних не знають що робитимуть після закінчення школи.

Отже, на рівні профорієнтації в навчальних закладах вкрай необхідна індивідуалізація цієї діяльності та приділення більшої уваги навчання самостійному пошуку профінформації. У першу чергу це включає надання індивідуальної допомоги школярам і студентам при виборі майбутньої професії, активне застосування діагностичних методик дослідження, науково обґрунтоване професійне консультування із залученням прогресивного досвіду та інноваційних технологій.

Основну роботу, спрямовану на сприяння професійному самовизначенню дітей дошкільного віку, підлітків і молоді, яка навчається, повинні виконувати соціально-психологічні служби в системі освіти.

До штату шкіл, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, позашкільних, професійних і вищих навчальних закладів має бути введено посади профконсультантів. Їхнє фінансування здійснюватиметься за рахунок місцевих бюджетів, коштів громадських і молодіжних фондів.

Профорієнтаційна діяльність викладачів кафедр педагогічних ВНЗ має реалізуватися в процесі: професійної діагностики, професійної інформації, професійної консультації, професійного добору, професійного відбору та професійної адаптації.

У процесі професійної діагностики здійснюється оцінка індивідуальності особистості з метою проведення професійної орієнтації. Вона використовується на пошуковому етапі профорієнтаційної роботи. За згодою дирекції школи педагоги ВНЗ проводять тренінги, тестування «Діагностична методика для визначення майбутньої спеціальності на основі самооцінки».

Професійна інформація забезпечує ознайомлення зі змістом і перспективами розвитку педагогічної професії, формами та умовами її здобуття, вимогами професії педагога до особистості, можливостями професійно-кваліфікаційного становлення тощо.

Професійна консультація ґрунтується на науково-організованій системі взаємодії профконсультанта і особи, яка потребує допомоги у виборі педагогічної професії на основі вивчення індивідуальних професійно-важливих характеристик, особливостей життєвої ситуації, професійних інтересів, нахилів, стану здоров'я та з урахуванням потреб ринку праці. При цьому професійна консультація передбачає надання допомоги конкретній особистості при підборі професії відповідно до індивідуальних особливостей особистості, на основі знань про педагогічної професії, своїх інтересів, нахилів. Застосовується на базовому етапі професійної освіти. Бажано, щоб у приймальній комісії працював психолог, який надає допомогу у виборі професії, на основі вивчення професійних інтересів, нахилів особи, проводив з абітурієнтами анкетування «Мотиви вибору професії» (В. Семиченко), методики визначення професійних переваг Басса та «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич).

Професійний відбір здійснюється з метою визначення ступеня придатності особи до окремих видів професійної діяльності згідно з нормативними вимогами.

У педагогічних ВНЗ професійний відбір включає систему профдіагностичного обстеження абітурієнтів, спрямовану на визначення певної педагогічної професії, найбільш придатної для оволодіння нею конкретною особою.

Професійна адаптація покликана сприяти входженню особи до педагогічної діяльності, практичній перевірці правильності професійного вибору і успішному професійному становленню молодого фахівця.

Виховний напрямок профорієнтаційної роботи реалізується через організацію і роботу гуртків, до яких залучаються учні загальноосвітніх шкіл. Учасники гуртків вступають з агітаційними бригадами у загальноосвітніх школах.

Науково-методичними засобами, що використовуються викладачами у професійній орієнтації школярів, є професіографія (інформаційна, діагностична, коригуюча, формуюча) і професійна діагностика (комплекс методичних, психофізіологічних, психологічних та інших методів вивчення особи).

Головним завданням у профорієнтаційній роботі кафедр педагогічних ВНЗ є:

- допомагати учневі виявити в собі професійно значимі якості та здібності, де б він міг максимально самореалізуватись;
- спрямувати учнів на самопізнання, власну активність як основу професійного самовизначення;
- сприяти специфічними методами посиленню конкурентоспроможності на ринку педагогічної праці.

Усі поставлені завдання є основою самовизначення і реалізувати їх допомагає система профорієнтаційної роботи викладачів кафедр, яка включає ряд взаємопов'язаних компонентів і найефективніших технологій, спрямованих на забезпечення активного, свідомого, самовизначення на професію «вчитель».

В основу профорієнтаційної роботи кафедр покладено такі принципи:

- комплексний характер надання школярами профорієнтаційних послуг;
- узгодження інтересів особи та суспільства через ринок педагогічної праці;
- діяльнісний підхід до визначення професійної придатності;
- доступність професійної та іншої інформації стосовно можливостей вибору педагогічної професії, форм навчання і працевлаштування;
- конфіденційність та рекомендує характер висновків профконсультацій і профвідбору, дотримання норм етики.

У галузі науково-методичної роботи викладачі кафедр:

- розробляють методичні матеріали (рекомендації, посібники) і забезпечують ними профорієнтаційні підрозділи освіти;
- беруть участь у розробці типових нормативних актів, що регулюють роботу з професійної орієнтації, здійснюють консультації щодо їхнього використання;
- створюють банк професіографічних матеріалів, стандартизованих психодіагностичних методик, пакетів прикладних програм і встановлюють порядок їхнього використання;
- беруть участь в апробації та адаптації методичних матеріалів, стандартизованих психодіагностичних методик, пакетів прикладних програм і встановлюють порядок їхнього використання;
- беруть участь в апробації та адаптації методичних матеріалів профдіагностичного характеру, профінформаційних й інших розроблень;
- надають методичні консультації з питань професійної орієнтації різних верств населення;
- організують та беруть участь у семінарах та конференціях з проблем профорієнтації;
- розробляють та впроваджують в практику профорієнтаційної роботи сучасні методи профдіагностики, у тому числі з використання профдіагностичного обладнання та комп'ютерної техніки;
- здійснюють прикладні професіографічні дослідження;
- організують впровадження результатів прикладних досліджень та методичних розробок у практику роботи регіональних підрозділів і спеціалістів системи професійної орієнтації;
- вивчають та поширюють вітчизняний та зарубіжний досвід профорієнтаційної роботи, а також організують обмін досвідом;
- організують навчання та підвищення кваліфікації спеціалістів, які працюють у галузі професійної орієнтації.

Окремо слід зупинитись на проблемах і труднощах, що перешкоджають забезпеченню ефективності профорієнтаційної роботи в навчальних закладах.

Комплексне дослідження сучасного стану профорієнтаційної роботи у школі та ВНЗ виявило такі проблеми у цьому руслі:

- низький рівень теоретичних знань вчителів та викладачів про основи профорієнтаційної роботи у школі;
- стихійність, поодинокість, неконтрольованість та формалізм у здійсненні профорієнтаційної роботи у школі, скептичне ставлення до її ефективності;
- суттєві розбіжності у підходах щодо принципу поетапності в здійсненні профорієнтаційної роботи у школі;
- невідповідність між вербальними твердженнями і практикою роботи;
- незадовільний стан профорієнтаційної роботи шкільних психологів, лікарів, бібліотекарів і відповідно, викладачів ВНЗ;
- відсутність кабінетів, кутків профінформації;
- відсутність у штатному розкладі шкільного профорієнтолога;
- відсутність єдиної наукової системи профорієнтаційної роботи у школі, сучасної науково-методичної літератури з цієї проблеми;
- застарілі підходи в організації профорієнтаційної роботи;
- недостатня спрямованість педагогічних вищих начальних закладів, на підготовку спеціалістів-профорієнтологів для школи.

Висновки. Для удосконалення роботи кафедр педагогічних ВНЗ нами запропонована програма: «Моя професія – вчитель», метою якої є психологічна допомога учням 10-12 класів зорієнтуватися у світі сучасних педагогічних професій; здійснити професійне самовизначення у співвіднесенні психолого-індивідуальних особистісних властивостей з вимогами педагогічної діяльності.

Отже, ціленаправлене спрямування шляхів профорієнтаційної роботи у педагогічному ВНЗ буде сприяти залученню великої кількості абітурієнтів до вибору ними педагогічних професій, та усвідомленню правильного професійного самовизначення на професію «вчитель».

Список використаних джерел

1. Побірченко Н. Профорієнтація в школі: Нові освітні позиції і програми / Н. Побірченко // Директор школи. – 2007. - №38 (470). – С.3-31.
2. Москалик Г. Особливості професійної орієнтації та самовизначення особистості в системі ринкових трансформацій / Г. Москалик // Вища освіта України. – 2008. - №3. – С.101-106.

Стаття надійшла до редакції 12. 02. 2012.

Танько Т.

Харьковский государственный педагогический университет имени Г.С. Сковороды

ПРОФИОРИЕНТАЦИОННАЯ РАБОТА КАК ВАЖНАЯ ЧАСТЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАФЕДР ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗОВ

В статье рассматривается проблема профориентационной работы преподавателей кафедр педагогических вузов, подчеркивается ее значимость, определяются составляющие, основные задачи, принципы, особенности научно-методического обеспечения.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, профориентационная работа, профессиональная адаптация, профессиональная диагностика.

Tanko T.

Kharkiv state pedagogical university after named skovoroda g.

VOCATIONAL GUIDANCE WORK AS AN IMPORTANT PART OF DEPARTMENTS OF PEDAGOGICAL INSTITUTES

The problem of vocational guidance teachers teaching departments of universities, emphasizes its importance, the components are determined, the basic objectives, principles, especially the scientific and methodological support.

Keywords: vocational guidance, vocational guidance work, occupational adaptation, a professional diagnosis.